

Stálé prezentace výsledků archeologických výzkumů v Žatci

Petr ČECH

ANOTACE: Od roku 1991 bylo archeologickými výzkumy v Žatci zjištěno pět zaniklých kostelů z 11.–13. století. Půdorysy tří staveb byly vyznačeny v dlažbě a opatřeny informačními deskami v českém, německém a anglickém jazyce. V roce 1997 byla při adaptaci skladu a sušárny chmele na etnografické muzeum odkryta hrnčířská pec ze 14. století, která se stala součástí expozice.

1

Není pochyb o tom, že každý vědní obor si svůj obraz na veřejnosti buduje „sebereprezentací“. Pomáhají mu v tom atraktivní, divácky vděčné trojrozměrné předměty. Archeologie je v tomto ohledu šťastným oborem. Není snad muzea, které by nějaké ty vykopávky nemělo ve své expozici. Vedle prezentací artefaktuálních se vyskytují expozice zaměřené kulturně antropologicky.¹ Archeologické nálezy umístěné v muzeu či jiné výstavní prostoře postrádají kouzlo genia loci, neboli místa původního uložení. Zachování místa nálezu, konzervace a zpřístupnění je podmíněno celou řadou faktorů, jako je místo samotné, jeho situování v ulici, na uzavřeném pozemku či v uzavřené prostoře. K dalším faktorům patří atraktivnost nálezu a možnosti uchování. Dá se říci, že odkryté a veřejnosti přístupné archeologické naleziště in situ je na našem území spíše vzácností. V Městské památkové rezervaci a zóně Žatec se podařilo díky shodě okolností a vstřícnému přístupu podniku Chmelařství družstvo, s. r. o., a města Žatec

realizovat několik případů prezentace archeologických komponent v místě nálezu.

V roce 1997 se v Žatci konal celosvětový kongres chmelařů. Při této příležitosti byl zrekonstruován blok skladů a sušáren chmele z konce 19. století na jižním okraji Pražského předměstí mezi náměstím Prokopa Velkého, ulicí Prokopa Malého a ulicí Volyňských Čechů na etnografické Chmelařské muzeum. V únoru a březnu byly sledovány výkopové práce související se stavbou v přízemí budovy na parcelním čísle 494/2, nacházející se na západním okraji bloku k ulici Volyňských Čechů. Ve výkopu pro kanalizaci byla zjištěna vrcholně středověká hrnčířská pec. Objekt je oválného tvaru o délce 3,5 m a šířce 2 m, s interiérem zahloubeným do starších, raně středověkých vrstev. Nadzemní kupole byla složena z běžných keramických nádob, tedy hrnců s uchy i bez nich a konvic. In situ zůstalo zachováno jen několik málo nádob a jejich absence v interiéru pece dokládá spíše rozebrání pece než destrukci. Pozůstatky hrnčírén datovaných do 14.

Autorem všech fotografií je Petr Čech.

Obr. 1. Žatec (okres Louny), Chmelařské muzeum, celkový pohled na středověkou hrnčířskou pec v interiéru.

až počátku 15. století se podařilo zjistit při záchranném výzkumu v tomto prostoru již v roce 1991. Byl přijat návrh na odkrytí celého objektu a jeho prezentaci v rámci Chmelařského muzea. Podmínkou bylo takové zpracování, které by nerušilo chmelařskou expozici, a vzhledem k tomu, že pec byla nalezena přímo u vrat, v případě vjezdu umožňovalo objekt překrýt. Popisky a fotografie byly umístěny na úroveň terénu. Skleněné vitríny s keramickými nádobami z klenby pece a dalšími arte-

■ Poznámky

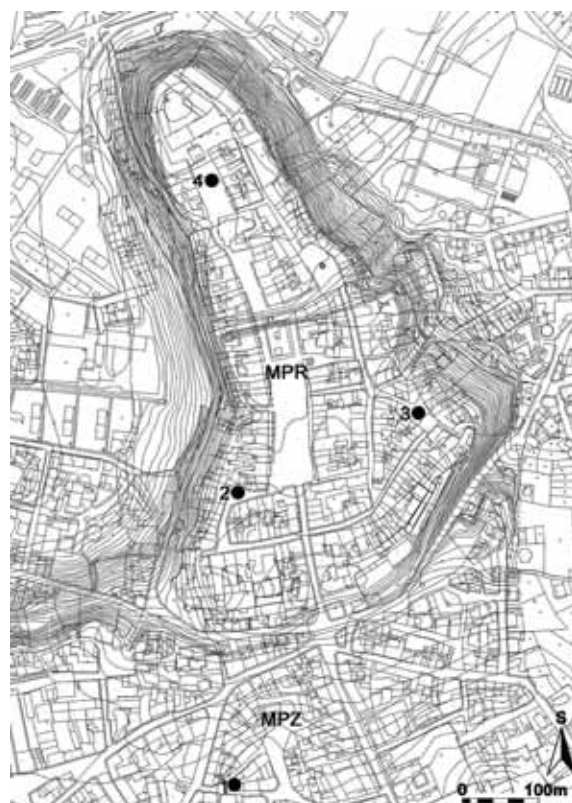
1 Václav MATOUŠEK: *Archeologické muzejní expozice v Čechách jako odraz koncepce studia pravěku a středověku*, in: *Archeologické rozhledy* 52, 2000, č. 3, s. 453–463.

2

3

4

fakty jsou spolu s osvětlením pověšeny na vnitřní straně betonového věnce do jámy, a proto jsou viditelné pouze shora. Stěny jámy nejsou nijak konzervovány. Prostor není vytápěn, teplota uvnitř kopíruje venkovní teplotu a hliněné stěny jámy nedestruují. Hrnčířská pec doposud nebyla nijak prezentována, stejně jako celé muzeum. Z toho důvodu dochází v současnosti k realizaci projektu revitalizace celého prostoru na takzvaný Chrám chmele a piva.

V únoru a březnu roku 1995 došlo k rekonstrukci Dvořákovy ulice v jihozápadní části městské památkové rezervace snížením povrchu o asi 40–50 cm a vybudováním přípojek kanalizace a vodovodu. V místě malého trojúhelníkového rozšíření ulice, které v parcelaci města nedávalo smysl, archeologický výzkum odkryl skupinu raně středověkých hrobů. Podle sedmi esovitých záušnic u lebky dětského pohřbu bylo pohřbívání datováno do druhé poloviny 11. století. Etážovitý charakter nekropole naznačoval, že se jedná o kostelní hřbitov. U městského divadla ve Dvořákově ulici byl lokalizován středověký

kostel sv. Víta.² Zjišťovací výzkum odkryl část půdorysu raně středověkého kostela s přilehlým pohřebištěm. Neprozkoumaná část půdorysu byla čitelná po skrývce navážek v podobě negativu zdí vystupujícího na povrch ulice, což umožnilo rekonstruovat celý půdorys jednodílného kostela s půlkruhovou apsidou, dlouhého 12 m a širokého 7 m. Sondy s dochovanými částmi základového zdiva byly zasypány pískem a nad nimi, na úrovni dlažby, byl půdorys sakrální stavby vyznačen v žulové dlažbě tmavými čedičovými kostkami.

V letech 1997–1998 proběhl v rámci Programového projektu Ministerstva kultury ČR předstíhový výzkum raně středověkého pohřebiště a sakrální stavby na náměstí Petra Chelčického na jihozápadním okraji žateckého ostrohu. K objevení etážovitě uložených hrobů zde došlo při výkopu plynovodu v roce 1992. Charakter pohřbívání a nález stavebního článku z červeného pískovce umožnily do toho prostoru lokalizovat kostel sv. Víta,³ neboť se nepředpokládalo, že by se na území města mohl nacházet další neznámý kos-

Obr. 2. Žatec (okres Louny), Dvořáková ulice, kostel sv. Víta, půdorys v dlažbě.

Obr. 3. Žatec (okres Louny), náměstí Petra Chelčického, kostel neznámého zasvěcení, půdorys se znázorněním náhrobníků a hrobky severně od apsidy vyznačené v dlažbě.

Obr. 4. Žatec (okres Louny), městská památkové rezervace a část městské památkové zóny na výseku z katastrální mapy.

- 1 – Chmelařské muzeum, středověká hrnčířská pec in situ;
- 2 – Dvořáková ulice, kostel sv. Víta vyznačený v dlažbě;
- 3 – Chelčického náměstí, kostel neznámého patronia vyznačený v dlažbě;
- 4 – náměstí Jana Žižky, část půdorysu minoritského klášterního kostela sv. Petra a Pavla vyznačeného v dlažbě.

■ Poznámky

2 Jindřich TOMAS: *K počátkům města Žatce*, in: *Od raně středověké aglomerace k právnímu městu a městskému stavu*, Okresní vlastivědné muzeum Litoměřice, Litoměřice 1999, pozn. 35, mapka na s. 276.

3 Petr ČECH: *Archeologický průzkum při rekonstrukci plynovodu v Žatci (Předběžná zpráva)*, in: *Archeologické rozhledy* 46, 1994, č. 1, s. 65–80.

5

Obr. 5. Žatec (okres Louny), náměstí Jana Žižky, minoritský klášterní kostel sv. Petra a Pavla, půdorys vyznačený v dlažbě.

tel. Po nálezů kostela ve Dvořákově ulici v roce 1995 však bylo zjevné, že se na Chelčického náměstí neznámá sakrální stavba skutečně nachází. Archeologický výzkum provedený v rámci Programového projektu Ministerstva kultury ČR odkryl v západní části náměstí rozměrný čtvercový základový vkop 8,25 x 6,6 m, široký 2,7 m, částečně vyplněný zdivem, částečně zasypaný malými úlomky pískovce a maltovinou. Odkrytá struktura je považována za základy kostelní věže. Na východní straně náměstí zůstal zachován jen nevelký oblouk negativu základového zdiva, interpretovaný jako pozůstatek apsidy. Střední část náměstí byla zničena novodobými výkopy a založením kašny, zaniklé v blíže neurčeném novověku. Po ukončení výzkumu byly sondy zasypany pískem. Původně plánovaná rekonstrukce náměstí proběhla v roce 2006 na základě návrhu architektonického ateliéru Huml & Vaníček, vycházejícího z geodetických zaměření z doby výzkumu. Dlažba z říčních valounů schematicky zobrazuje půdorys jednodílného kostela s věží a půlkruhovou apsidou, dlouhý 17 m a široký 8,5 m, severně od apsidy náhrobníky a půdorys hrobky zděné románským kvádřikovým zdivem. V dlažbě lze nalézt z mosazi zhotovené raně středověké denáry, nalezené v hrobech jako oboly mrtvých.

Dalším programovým projektem ministerstva kultury, realizovaným v letech 1999–2000 a 2004, se stal archeologický průzkum náměstí Jana Žižky mezi městským kostelem Nanebevzetí Panny Marie a městským pivovarem. Ten odkryl část velké sakrální stavby, interpretované jako zaniklý kostel sv. Petra a Pavla minoritského konventu. Pod klášterním kostelem byly odkryty zbytky staršího, raně románského kostela, u kterého se přepokládá patrocinium sv. Petra.⁴ V roce 2005 proběhla rekonstrukce povrchu náměstí. Novodobé navážky byly strojově odebrány za archeologického dozoru až na dobře čitelné vrstvy vrcholného středověku. Poté došlo k začištění plochy a pomocí fotogramu byl zdokumentován povrch negativů zdiv a dalších zbytků podlah interiéru kostela z nezdobených čtvercových pálených dlaždic. Díky tomu mohl být rekonstruován půdorys velké trojlodní sakrální stavby, jejíž presbytář v pozdním středověku pře-vrstvily nové městské parcely. Šířka bočních lodí přesahovala 4 m a střední lodi 8 m, celková vnější šíře stavby činila 24 m. Délku stavby nebylo možné zjistit. Odkryté části kostela poté zakryl písek a drobná kamenitá drť. Zjištěný půdorys byl opět schematicky vyznačen v dlažbě podle geodetického zaměření zbytků kostela.

Půdorys kostelů sv. Víta a neznámého patrocinia na Chelčického náměstí doplnily litinové desky s nápisy v českém, německém a anglickém jazyce. V polovině 90. let byl kostel sv. Víta zahrnut do procházkové trasy – středního okruhu – s obrazovým a textovým průvodcem. Kostel na Chelčického náměstí je součástí velkého procházkového

okruhu po žateckých kulturních památkách. Klášterní kostel na Žižkově náměstí představuje relativně mladou záležitost, dosud není osazen deskou ani zahrnut do procházkových okruhů. Doufejme, že se tak stane v další vlně zhotovování informačních desek v souvislosti s revitalizací Pražského předměstí. Zastávky na turistických trasách v místech nálezů raně středověké sakrální architektury dokládají přístup radnice k archeologii zprostředkované historií města, která má v Žatci své významné místo. Zakomponování nálezů středověké hrnčířské pece do muzejní expozice umožnila náhoda, ovšem virtuální prohlídka expozice s pecí dokládá povědomí o výjimečnosti a atraktivnosti nálezů.⁵

■ Poznámky

4 Petr ČECH, Katarína CHLUSTIKOVÁ: *Frühmittelalterliche Sakralarchitektur in der Siedlungsagglomeration von Saaz/Žatec*, in: Lumír POLÁČEK, Jana MAŘÍKOVÁ (eds.), *Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle*, Internationale Tagungen in Mikulčice VIII. – Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 41, Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i., v tisku.

5 Blíže <http://www.virtualtravel.cz/chmelarske-muzeum-zatec/expozice-i.html>